

“คำซ้อนเพื่อเสียง” จะเป็นคำซ้อนอยู่หรือไม่ : บทบทวนจากการศึกษาเอกสาร
ทางวิชาการ แบบเรียน และแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย
Is ‘Sound-Reduplicative Word’ Still a Reduplicative Word or Not? :
A Revision from a Study of Academic Documents, Textbook, and Thai
Ordinary National Education Test

ธงชัย แซ่เจี่ย^{1*}

Thongchai Sae-Chia^{1*}

บทคัดย่อ

แบบเรียนวิชาภาษาไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีทั้งที่นับและไม่นับ “คำซ้อนเพื่อเสียง” เป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” บทความนี้ใช้การวิจัยเอกสารเป็นวิธีการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงความไม่ลงรอยของความรู้เรื่อง “คำซ้อน” และ “คำซ้อนเพื่อเสียง” โดยศึกษาจากเอกสาร 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) เอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย 2) แบบเรียนวิชาภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 และ 3) แบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย นำเสนอผลการศึกษารูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า เอกสารทั้ง 3 กลุ่มที่นำมาศึกษาแสดงให้เห็นถึงความไม่ลงรอยของความรู้เรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยปัจจุบัน กล่าวคือ แม้ “คำซ้อนเพื่อเสียง” จะเคยปรากฏในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย แต่ปัจจุบันไม่นับ “คำซ้อนเพื่อเสียง” เป็นส่วนหนึ่งของไวยากรณ์ไทยแล้ว สอดคล้องกับ “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยที่มีได้ถามเจาะจงเกี่ยวกับ “คำซ้อนเพื่อเสียง” หากทว่า “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบโดยมากกลับเป็น “คำซ้อน” ที่สัมพันธ์กันทั้งในแง่เสียงและความหมาย อย่างไรก็ตาม แบบเรียนวิชาภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาบางเล่มยังคงอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” เป็นส่วนหนึ่งของความรู้เรื่อง “คำซ้อน” ที่นักเรียนต้องเรียน ทำให้เกิดข้อคำถามเกี่ยวกับการเรียนการสอนเรื่อง “คำซ้อน” ว่าจะดำเนินต่อไปอย่างไร

คำสำคัญ: คำซ้อน คำซ้อนเพื่อเสียง แบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ แบบเรียนวิชาภาษาไทย ไวยากรณ์ไทย

Abstract

Thai textbooks published nowadays both counted and uncounted ‘sound-reduplicative word’ as a part of explanation of ‘reduplicative word’. This article, which is a document research, aims to point the dissension of knowledge about ‘reduplicative word’ and ‘sound-reduplicative word’ by studying 3 groups of documents; which are academic documents that explain Thai grammar, Thai textbooks for grade 7-12 students that mentioned about ‘reduplicative word’, and Ordinary National Education Test during academic year 2006-2016. The result, which is a descriptive analysis, is that three groups of documents show the dissension of knowledge about ‘sound-reduplicative word’ in present Thai teaching. ‘Sound-reduplicative word’ used to present in some academic documents in the past, but it is uncounted as a part of Thai grammar nowadays. It is harmonized with ‘reduplicative word’ appeared in Thai Ordinary National Education Test, which is non-specific on ‘sound-reduplicative word’, but ‘reduplicative word’ appeared in the test mostly are ‘reduplicative word’ which related both sound and meaning. However, some Thai textbooks still explain

¹ อ., สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 73000

¹ Lecturer, Department of Thai for Communication, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University, 73000

* Corresponding author: E-mail address: thepurpleink@yahoo.com

‘sound-reduplicative word’ as a part of ‘reduplicative word’. The inconsistency of knowledge about ‘sound-reduplicative word’ leads to a question about ‘reduplicative word’ teaching in the future.

Keywords: Reduplicative Word, Sound-Reduplicative Word, Ordinary National Education Test, Thai Textbook, Thai Grammar

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้ศึกษาวิจัยและติดตามผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และได้พัฒนาเป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตรดังกล่าวประกาศใช้เป็นกรอบและทิศทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนการสอนขั้นพื้นฐานแก่เด็กและเยาวชนตั้งแต่ปี 2551 เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน การพัฒนาหลักสูตรครั้งนั้นส่งผลให้สำนักพิมพ์ต่าง ๆ ปรับปรุงและเรียบเรียงแบบเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของหลักสูตร นอกจากนี้ที่กล่าวมา กระทรวงศึกษาธิการยังได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสืออุเทศภาษาไทย เพื่อพัฒนาหนังสือชุดบรรทัดฐานภาษาไทยสำหรับใช้เป็นตำราในการศึกษาค้นคว้าหลักภาษาไทยและการใช้ภาษาไทยสำหรับผู้สอนภาษาไทยทุกระดับชั้น

การสร้างคำ (Word Formation) เป็นกระบวนการเพิ่มคำใหม่ให้แก่ภาษา โดยนำคำหรือหน่วยคำที่มีอยู่ในภาษามารวมกัน [1] เรื่องการสร้างคำเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของหนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2 และเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ด้วยโดยส่วนใหญ่ปรากฏในแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในบรรดาเนื้อหาเรื่องการสร้างคำทั้งหมด คำอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ซึ่งเกิดจากวิธีการซ้อนคำ ปรากฏในแบบเรียนวิชาภาษาไทยของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ไม่ตรงกัน กล่าวคือ แบบเรียนบางเล่มมีการอธิบายเรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง” เป็นส่วนหนึ่งของความรู้เรื่อง “คำซ้อน” ขณะที่บางเล่มไม่ปรากฏการอธิบายเรื่องดังกล่าว

ความไม่เป็นเอกภาพของการอธิบายความรู้เรื่อง “คำซ้อน” ในแบบเรียนวิชาภาษาไทยของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับที่มาของ “คำซ้อนเพื่อเสียง” รวมถึงการอธิบายเรื่องดังกล่าวทั้งในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทยและแบบเรียนวิชาภาษาไทย อีกทั้งเมื่อพิจารณาว่า เนื้อหาต่าง ๆ ที่อยู่ในแบบเรียนเป็นส่วนหนึ่งของการทดสอบความรู้ของนักเรียนผ่านแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ ก็ทำให้เกิดข้อสงสัยยิ่งขึ้นเกี่ยวกับความสอดคล้องระหว่างความรู้เรื่อง “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบเรียนวิชาภาษาไทยและแบบทดสอบทางการศึกษาระดับชาติ นำที่จะนำเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย แบบเรียนวิชาภาษาไทยของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ และแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ มาศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง “คำซ้อน” และ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่ยังไม่เคยมีใครศึกษามาก่อน หากปรากฏว่าการอธิบายเรื่องดังกล่าวไม่สอดคล้องเป็นเอกภาพโดยตลอด ก็จะนำไปสู่ข้อคำถามเกี่ยวกับการเรียนการสอนเรื่อง “คำซ้อน” ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจการอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย ทั้งในแง่ที่มาและการเป็นหรือไม่เป็นส่วนหนึ่งของไวยากรณ์ไทย
2. เพื่อศึกษาการอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในแบบเรียนวิชาภาษาไทยปัจจุบัน
3. เพื่อพิจารณาลักษณะ “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยในฐานะแบบทดสอบความรู้ของนักเรียนระดับประเทศ
4. เพื่อชี้ให้เห็นถึงความไม่ลงรอยของความรู้เรื่อง “คำซ้อน” และ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในปัจจุบัน

ระเบียบวิธีการศึกษา

บทความนี้ใช้การวิจัยเอกสาร มีวิธีการศึกษาดังนี้

1. สำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายไวยากรณ์ไทย โดยเฉพาะเรื่อง “คำซ้อน” และ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ดังนี้

- 1.1 ตำรา *หลักภาษาไทย* ของพระยาอุปกิตศิลปสาร
- 1.2 ตำรา *นิรุกติศาสตร์ ภาค 2* ของพระยาอนุมานราชธน
- 1.3 ตำรา *หลักภาษาไทย* ของพระวรเวทย์พิสิฐ

- 1.4 ตำรา ลักษณะภาษาไทย ของบรรจบ พันธุเมธา
- 1.5 เอกสารการสอนวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- 1.6 วิทยานิพนธ์เรื่อง ภาษาจีนและภาษาไทยถิ่นเป็นประโยชน์เพียงใดในการค้นคว้าที่มาของคำในภาษาไทย ของช่อนกลิ่น พิเศษสกุลกิจ
- 1.7 วิทยานิพนธ์เรื่อง การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา ของปรีชา ช่างขวัญยืน
- 1.8 วิทยานิพนธ์เรื่อง คำซ้อนในภาษาไทย ของรัชฎาพรหม เศรษฐวัฒน์
- 1.9 วิทยานิพนธ์เรื่อง การสร้างคำในภาษาไทยสมัยสุโขทัย ของจุไรรัตน์ ลักษณะศิริ
- 1.10 วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาการซ้อนคำในภาษาไทย ของราตรี ธีนวารชร
- 1.11 พจนานุกรม *Shan and English Dictionary* ของ Cushing, J. N.
2. วิเคราะห์แบบเรียนวิชาภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ซึ่งปรับปรุงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยเลือกเฉพาะแบบเรียนที่ปรากฏเรื่อง “คำซ้อน” และ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ดังนี้
 - 2.1 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วิวธิภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กระทรวงศึกษาธิการ
 - 2.2 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน หลักภาษาและการใช้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสถาบันคุณภาพวิชาการ
 - 2.3 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สำนักพิมพ์แม็คเอ็ดดูเคชั่น
 - 2.4 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เล่ม 1 สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช
 - 2.5 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
 - 2.6 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย 1 เล่ม 1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สำนักพิมพ์เอมพันธ์
 - 2.7 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วิวธิภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กระทรวงศึกษาธิการ
 - 2.8 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
 - 2.9 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ
 - 2.10 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 สำนักพิมพ์แม็คเอ็ดดูเคชั่น
3. วิเคราะห์ “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2548-2559
4. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาระบุรายละเอียดตามเอกสาร 3 กลุ่มที่ได้ศึกษา คือ เอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย แบบเรียนวิชาภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เฉพาะที่ปรากฏเรื่องคำซ้อน และแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2548-2559 ดังนี้

การอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย

“คำซ้อน” เป็นเรื่องที่ได้รับการกล่าวถึงในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทยและใช้สอนโดยทั่วไปตามโรงเรียนมาตั้งแต่แรกมีระบบโรงเรียนที่รับอิทธิพลมาจากตะวันตก แม้ว่าการกล่าวถึงครั้งแรกจะมีได้ปรากฏชื่อเรียก “คำซ้อน” เลยกก็ตาม ดังที่พระยาอุปกิตศิลปสาร [2] ได้เผยแพร่ตำรา “วชิวิภาค” มาตั้งแต่เมื่อ พ.ศ.2465 ตำราดังกล่าวได้จำแนกคำประสมออกเป็น 5 ลักษณะ คำประสมลักษณะที่ 3 ระบุไว้ว่า “อีกอย่างหนึ่งใช้คำมูลรูปไม่เหมือนกัน แต่เนื้อความอย่างเดียวกันรวมกันเข้าเป็นคำประสมซึ่งมีความหมายต่างออกไปโดยมาก เช่น ถ้อยคำ ดูแล ว่ากล่าว ดังนี้ เป็นต้น” [2] คำประสมลักษณะที่ 3 ในคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นเป็นรากฐานให้นักวิชาการด้านภาษาไทยยุคต่อ ๆ มานิยามว่าคือ “คำซ้อน” เช่นที่ปรากฏในหนังสือนิรุกติศาสตร์ ภาค 2 ของพระยาอนุมานราชธน [3] หลักภาษาไทย ของพระวรเวทย์พิสิฐ [4] หลักภาษาไทย ของบรรจบ พันธุเมธา [5] และเอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 7-15 [6] นอกเหนือจากที่ปรากฏในตำราไวยากรณ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว การอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ทำนองเดียวกันยังปรากฏในวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาหลายเล่มด้วย ดังเช่นที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ของช่อนกลิ่น พิเศษสกุลกิจ [7] ปรีชา ช่างขวัญยืน [8] รัชฎาพรหม เศรษฐวัฒน์ [9] จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ

[10] และราตรี ธีราราช [11] ปัจจุบัน นิยามเกี่ยวกับ “คำซ้อน” ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการให้การรับรอง คือ “คำที่เกิดจากการนำคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยแต่ละคำนั้นมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมาย อาจเป็นความหมายเหมือนกัน คล้ายกัน ทำนองเดียวกัน หรือตรงกันข้ามก็ได้ จุดประสงค์ของการซ้อนคำเพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจน” [1] อาจกล่าวได้ว่า “คำซ้อน” คือคำที่เกิดจากการสร้างโดยมุ่งเน้นที่ความหมายเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการบางท่านเสนอสิ่งที่เรียกว่า “คำซ้อนเพื่อเสียง” ไว้ในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย ดังที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาไทยใหญ่-อังกฤษ ได้กล่าวถึง “คำซ้อนเพื่อเสียง” ว่า “Phonetic Couplet” ได้แก่ การซ้อนคำเพื่อให้เสียงให้คล้องจองกัน และให้ความสะดวกแก่การออกเสียงด้วย คำที่นำมาซ้อนอาจไม่มีความหมายใช้ตามลำพังในภาษา เพราะเป็นคำที่แสดงอารมณ์สะท้อนใจ โกรธ หรือเสียใจ ถ้าจะเทียบกับคำไทยกลางก็ได้แก่ พวกอุทานสร้อยบท เช่น ไม่ไปไม่เปย ไม่ดูไม่แล ฯลฯ เหล่านี้เป็นเสียงที่ไม่ได้ปรับเพราะเกิดแต่อารมณ์สะท้อนใจ และโดยมากมักใช้พยัญชนะเดียวกันทั้งคู่” [12]

นอกจากนี้ บรรจบ พันธุเมธา ก็ได้จำแนก “คำซ้อน” ออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ “คำซ้อนเพื่อความหมาย” ซึ่งตรงกับ “คำซ้อน” ในปัจจุบัน และประเภทที่สองคือ “คำซ้อนเพื่อเสียง” โดยได้อธิบายไว้ว่าเป็นการซ้อนคำเพื่อประโยชน์ทางด้านเสียง ช่วยถ่วงเสียงให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น อาจขยายจาก 2 คำเป็น 4-6 คำได้ คำซ้อนเพื่อเสียงแบ่งเป็น 3 ประเภทย่อยๆ ได้แก่ 1) คำซ้อนที่คำที่นำมาซ้อนอาจจะไม่มีความหมายเลย เช่น โลเล 2) คำซ้อนที่คำที่นำมาซ้อนมีความหมายเพียงคำใดคำหนึ่ง เช่น มอมแมม และ 3) คำซ้อนที่คำที่นำมาซ้อนมีความหมายทั้งสองคำ แต่ความหมายไม่เนื่องกับความหมายใหม่เลย เช่น งอแง [5] จากคำอธิบายดังกล่าวจะเห็นว่า “คำซ้อนเพื่อเสียง” คือ คำที่เกิดจากการสร้างโดยมุ่งเน้นที่เสียงเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็น “เพื่อให้เสียงให้คล้องจองกัน” “สะดวกแก่การออกเสียง” หรือ “ถ่วงเสียงให้เกิดความไพเราะ”

อย่างไรก็ดี นักวิชาการบางท่านเห็นว่า “คำซ้อนเพื่อเสียง” มิได้มีลักษณะสัมพันธ์ทางความหมายแบบ “คำซ้อน” หากเป็นแต่เพียง “คำซ้อนเพียงบางส่วน” [13] หรือเป็น “คำคู่” [8, 14] กล่าวคือ เป็นคำที่มีลักษณะคล้าย “คำซ้อน” ทว่าส่วนที่ซ้อนกันนั้นไม่มีความหมายใด ๆ ก็จะเป็นคำสมบูรณ์ในภาษาได้ เสียงที่เพิ่มเข้าไปก็เพื่อความไพเราะหรือเพิ่มจังหวะของคำตามที่ต้องการเท่านั้น และน่าจะด้วยสาเหตุนี้ทำให้ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ไม่ปรากฏในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทยในปัจจุบัน

การอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในแบบเรียนวิชาภาษาไทยปัจจุบัน

“คำซ้อน” เป็นเนื้อหาที่บรรจุอยู่ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เมื่อสำรวจหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ที่วางจำหน่ายอยู่ในปัจจุบัน พบว่า มีจำนวน 10 เล่ม แบ่งเป็นแบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 6 เล่ม ได้แก่ แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ [15] แบบเรียนของสถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ [16] แบบเรียนของสำนักพิมพ์แม็คเอ็ดดูเคชั่น [17] แบบเรียนของสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช [18] แบบเรียนของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ [19] และแบบเรียนของสำนักพิมพ์เอมพันธ์ [20] ลำดับต่อมา คือ แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 2 เล่ม ได้แก่ แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ [21] และแบบเรียนของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ [22] นอกจากนี้ยังมีแบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของกระทรวงศึกษาธิการ [23] จำนวน 1 เล่ม และสุดท้าย คือ แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของสำนักพิมพ์แม็คเอ็ดดูเคชั่น [24] จำนวน 1 เล่ม

เมื่อพิจารณาการอธิบายเรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยข้างต้นพบว่า สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่มตามลักษณะการปรากฏหรือไม่ปรากฏการอธิบายเรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง” ดังนี้

1. แบบเรียนที่ไม่ปรากฏการอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง”

แบบเรียนที่ไม่ปรากฏการอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” เป็นส่วนหนึ่งของความรู้เรื่อง “คำซ้อน” มีจำนวน 5 เล่ม ได้แก่ แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของกระทรวงศึกษาธิการ [15] แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสำนักพิมพ์แม็คเอ็ดดูเคชั่น [17] แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสำนักพิมพ์เอมพันธ์ [20] แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของกระทรวงศึกษาธิการ [21] และแบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของกระทรวงศึกษาธิการ [23] แบบเรียนทั้ง 5 เล่มไม่มีการกล่าวถึงเรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง” มีแต่การอธิบาย “คำซ้อน” ในฐานะคำที่เกิดจากวิธีการสร้างคำในภาษาไทย และแบบเรียนแต่ละเล่มก็อธิบาย “คำซ้อน” แตกต่างกันไป

แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของกระทรวงศึกษาธิการ [15] อธิบายความสัมพันธ์ 3 ลักษณะของความหมายของคำที่นำมาซ้อนกัน อธิบายตำแหน่งของคำที่บอกความหมายของ “คำซ้อน” รวมถึงความหมายของคำซ้อนบางคำที่เปลี่ยนความหมายไปจากคำเดิม

แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสำนักพิมพ์แม็คเอ็ดดูเคชั่น [17] อธิบายความหมายของ “คำซ้อน” 3 ลักษณะที่เกิดขึ้นหลังจากนำคำมาซ้อนกันแล้ว ได้แก่ “คำซ้อน” ที่มีความหมายเหมือนเดิม “คำซ้อน” ที่มีความหมายคล้ายกัน และ “คำซ้อน” ที่มีความหมายใหม่

แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสำนักพิมพ์เอมพันธ์ [20] อธิบายความหมายของ “คำซ้อน” 3 ลักษณะที่เกิดขึ้นหลังจากนำคำมาซ้อนกันแล้ว อธิบายประเภทของ “คำซ้อน” โดยแบ่งตามที่มาของคำที่นำมาซ้อนกัน และอธิบายลักษณะของคำซ้อน

แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของกระทรวงศึกษาธิการ [21] อธิบายเรื่อง “คำซ้อน 4 จังหวะ” ว่าเป็น “คำซ้อน” ที่มีคำซ้ำกัน 2 คำ เช่น รุ่งที่รุ่งน้อง² และ “คำซ้อน” ที่มีเสียงสัมผัสระหว่างคำที่เป็นองค์ประกอบในจังหวะที่ 2 กับจังหวะที่ 3 เช่น กรวดหินดินทราย

แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของกระทรวงศึกษาธิการ [23] อธิบายเรื่อง “คำซ้อน” แบบไม่เฉพาะเจาะจง มีการกล่าวถึงความหมายของ “คำซ้อน” ที่มาของคำที่นำมาซ้อนกัน และให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับ “คำซ้อน” ทั้งในแง่เสียงและความหมาย

จะเห็นได้ว่า แม้แบบเรียนทั้ง 5 เล่มอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ไม่ตรงกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันก็คือ ไม่ปรากฏการอธิบายเรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง”

2. แบบเรียนที่อธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ทั้งในแง่ความหมายและเสียง

แบบเรียนที่อธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” เป็นส่วนหนึ่งของ “คำซ้อน” โดยอธิบายทั้งในแง่ความหมายและเสียงของคำ ได้แก่ แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ [19] แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ [22] และแบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของสำนักพิมพ์แม็คเอ็ดดูเคชั่น [24] ทั้งสามเล่มกล่าวถึง “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในลักษณะเดียวกัน คือ เป็นคำที่เกิดจากการนำคำมูลที่มีเสียงใกล้เคียงกันและมีความหมายคล่องจองหรือสัมพันธ์กัน มารวมกันเป็นคำใหม่ที่ออกเสียงได้ไพเราะขึ้น

อย่างไรก็ตาม แบบเรียนทั้งสามเล่มขึ้นต้นเนื้อหาของเรื่อง “คำซ้อน” ด้วยการกล่าวถึงนิยามของคำประเภนี้ ทั้งสามเล่มกล่าวตรงกันว่า คำซ้อนเกิดจากการนำคำมารวมกัน โดยที่แต่ละคำมีความหมายเหมือนกัน ใกล้เคียงกัน คล้ายกัน หรือตรงข้ามกัน เกิดเป็นคำใหม่ มีความหมายหรือความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น [19, 22, 24] นิยามดังกล่าวสอดคล้องกับการอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ในปัจจุบัน ทว่าการที่แบบเรียนทั้งสามเล่มอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “คำซ้อน” ดูจะไม่ไปด้วยกันกับนิยามดังกล่าว อนึ่ง ในแบบเรียนของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ [22] ได้เพิ่มกรอบข้อความ “บอกเล่ากำสับ” เพื่ออธิบายเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่าง “คำซ้อนเพื่อเสียง” และ “คำคู่” โดยกล่าวว่า “คำซ้อนเพื่อเสียง” เมื่อแยกพยางค์แล้วยังคงมีพยางค์ใดพยางค์หนึ่งที่มีความหมาย ขณะที่อีกพยางค์หนึ่งไม่มีความหมายแต่เพิ่มเข้าไปเพื่อเสียงไพเราะ ส่วน “คำคู่” เมื่อแยกพยางค์แล้วความหมายจะไม่เกี่ยวข้องกันหรือแปลความไม่ได้ทั้งสองพยางค์

3. แบบเรียนที่อธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” โดยมุ่งเฉพาะเรื่องเสียง

แบบเรียนที่อธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาเรื่อง “คำซ้อน” โดยมุ่งอธิบายเฉพาะในแง่เสียงของคำที่นำมารวมกัน ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความหมายของคำแต่อย่างใด ได้แก่ แบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ [16] และแบบเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช [18] ทั้งสองเล่มกล่าวถึง “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในทำนองเดียวกันว่าเกิดจากการนำคำที่มีเสียงพยัญชนะหรือสระเหมือนกันมารวมกัน เพื่อช่วยเน้นเสียงเกิดความคล่องจอง ความไพเราะ ฟังรื่นหูขึ้น

อย่างไรก็ตาม แบบเรียนทั้งสองเล่มขึ้นต้นเนื้อหาของเรื่อง “คำซ้อน” ด้วยการกล่าวถึงนิยามของคำประเภนี้ในลักษณะเดียวกับที่กล่าวในแบบเรียนที่อธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ทั้งในแง่ความหมายและเสียง การที่แบบเรียนทั้งสองเล่มอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “คำซ้อน” ดูจะขัดแย้งกับนิยามดังกล่าว อนึ่ง ในแบบเรียนของสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช [18] มีข้อความระบุเป็นเกร็ดควรรู้ด้วยว่า “คำซ้อนเพื่อเสียงบางครั้งเรียกว่า คำคู่”

² “คำซ้อน” ที่มีคำซ้ำกัน 2 คำในลักษณะดังกล่าว มีนักวิชาการเรียกว่า “คำขยายคู่” [25]

“คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย

แบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (Ordinary National Education Test – ONET) เป็นแบบทดสอบวัดความรู้และความคิดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยประเมินตามมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 51 มาตรฐานการเรียนรู้ ครอบคลุม 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และภาษาอังกฤษ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ออกแบบทดสอบวิชาต่าง ๆ คือ สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ เมื่อการทดสอบแต่ละปีเสร็จสิ้นลง สถาบันดังกล่าวจะนำแบบทดสอบเผยแพร่ทางเว็บไซต์ <http://www.niets.or.th> [26] เพื่อให้บุคคลที่สนใจสามารถดาวน์โหลดมาอ่านหรือฝึกทำแบบทดสอบได้ ยกเว้นก็แต่แบบทดสอบของปีการศึกษา 2554-2557 ที่ทางสถาบันไม่เผยแพร่

เมื่อพิจารณาแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยที่สถาบันดังกล่าวเผยแพร่ทางเว็บไซต์ โดยพิจารณาเฉพาะข้อคำถามที่เกี่ยวกับเรื่อง “คำซ้อน” พบว่า แบบทดสอบระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีข้อสอบเรื่อง “คำซ้อน” 2 ปี คือ ปีการศึกษา 2552 มีจำนวน 2 ข้อ และปีการศึกษา 2553 มีจำนวน 1 ข้อ ขณะที่แบบทดสอบระดับ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีข้อสอบเรื่อง “คำซ้อน” ทุกปี นับรวมกันเป็นจำนวน 9 ข้อ จากแบบทดสอบจำนวน 12 ข้อดังกล่าวปรากฏ “คำซ้อน” จำนวน 67 คำ และน่าที่จะนำมาพิจารณาในแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง” เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับความรู้เรื่อง “คำซ้อน” ในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทยและในแบบเรียนวิชาภาษาไทยปัจจุบัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. จำนวนคำใน “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย

“คำซ้อน” เกิดจากการนำคำที่มีจำนวนเป็นเลขคู่มาซ้อนกันเป็น อาจมี 2 คำ 4 คำ หรือ 6 คำ [1] เมื่อพิจารณา “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยที่นำมาศึกษา พบว่า “คำซ้อน” ทั้ง 67 คำ ปรากฏเพียงคำซ้อน 2 คำ และคำซ้อน 4 คำ

คำซ้อน 2 คำ หมายถึง คำซ้อนที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ [1] ในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย ปรากฏคำซ้อน 2 คำจำนวน 63 คำ จากทั้งหมด 67 คำ คิดเป็นร้อยละ 94.03 ตัวอย่างคำซ้อน 2 คำที่ปรากฏ เช่น บ้านเรือน นำพา เย็นเยือก ถ่องแท้ แซ่ม้า หยิ่งโยโส ยานพาหนะ [26] เป็นต้น

คำซ้อน 4 คำ หมายถึง คำซ้อนที่ประกอบด้วยคำ 4 คำ อาจมีบางคำที่มีมากกว่า 1 พยางค์ก็ได้ [1] ในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยปรากฏคำซ้อน 4 คำจำนวน 4 คำ จากทั้งหมด 67 คำ คิดเป็นร้อยละ 5.97 ตัวอย่างคำซ้อน 4 คำที่ปรากฏ ได้แก่ กินเหล้าเมายา เป็นริ้วเป็นลาย ยกเส้นยกสาย และ เป็นเชิงเป็นชาย [26]

2. ลักษณะความหมายของ “คำซ้อน” ในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย

ในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทยได้อธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ไว้ตรงกันว่าคือ “คำที่เกิดจากการนำคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาเรียงต่อกัน โดยแต่ละคำนั้นมีความสัมพันธ์กันในด้านความหมาย อาจเป็นความหมายเหมือนกัน คล้ายกัน ทำนองเดียวกัน หรือตรงกันข้ามก็ได้ จุดประสงค์ของการซ้อนคำเพื่อให้ได้ความหมายที่ชัดเจน” [1] เกณฑ์ทางความหมายจึงนับว่าเป็นหัวใจของคำซ้อน

เมื่อพิจารณา “คำซ้อน” ทั้ง 67 คำในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย พบว่า ลักษณะความหมายของคำที่นำมาซ้อนกันหรือเรียงต่อกันนั้นมี 2 ลักษณะ คือ ความหมายของคำที่นำมาซ้อนเหมือนกัน และความหมายของคำที่นำมาซ้อนคล้ายกัน ไม่ปรากฏว่าพบคำซ้อนที่ความหมายของคำตรงกันข้าม

ความหมายของคำที่นำมาซ้อนเหมือนกัน หมายถึง “คำซ้อน” ที่แต่ละคำหมายถึงสิ่งเดียวกันหรือเป็นอย่างเดียวกัน [1] ในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยพบ “คำซ้อน” ที่มีลักษณะความหมายเช่นนี้จำนวน 37 คำ จากทั้งหมด 67 คำ คิดเป็นร้อยละ 55.22 ตัวอย่าง “คำซ้อน” ลักษณะนี้ เช่น ห่างไกล ว่างเว้น จับกุม เศร้าโศก ริเริ่ม [26] เป็นต้น

ความหมายของคำที่นำมาซ้อนคล้ายกัน หมายถึง “คำซ้อน” ที่แต่ละคำมีความหมายใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกัน พอที่จะจัดเข้าในกลุ่มเดียวกันได้ [1] ในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยพบ “คำซ้อน” ลักษณะเช่นนี้จำนวน 30 คำ จากทั้งหมด 67 คำ คิดเป็นร้อยละ 44.78 ตัวอย่าง “คำซ้อน” ลักษณะนี้ เช่น ถ้วยชาม เปียดเปียน ตักตวง จิตจาง ปวดเมื่อย [26] เป็นต้น

3. “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย

จากการพิจารณาแบบเรียนวิชาภาษาไทยดังกล่าวข้างต้น พบว่า “คำซ้อนเพื่อเสียง” ได้รับการอธิบายในแบบเรียนเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเกิดจากคำที่มีเสียงใกล้เคียงกันและมีความหมายคล้องจองหรือสัมพันธ์กันมารวมกันเป็นคำใหม่ ลักษณะที่สองเกิดจากการนำคำที่มีเสียงพยัญชนะหรือสระเหมือนกันมารวมกัน โดยไม่มีความสัมพันธ์ทางความหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง

เมื่อนำการอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ทั้ง 2 ลักษณะมาพิจารณา “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ วิชาภาษาไทยที่นำมาศึกษา พบว่า “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยมี 2 ประเภท คือ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ที่คล้องจองหรือสัมพันธ์กันทางความหมาย และ “คำซ้อน” ที่มีความสัมพันธ์กันทางความหมายเพียงอย่างเดียว

“คำซ้อนเพื่อเสียง” ที่คล้องจองหรือสัมพันธ์กันทางความหมายตามที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ วิชาภาษาไทย มีจำนวน 42 คำ คิดเป็นร้อยละ 62.69 ของคำซ้อนทั้งหมด ตัวอย่างคำซ้อนประเภทนี้ เช่น คำว่า “ถาโถม” ประกอบด้วยคำว่า “ถา” ที่หมายถึง “ถลา, บินโฉบลงมา, พุ่งเข้าไป” กับคำว่า “โถม” ที่หมายถึง “เคลื่อนตัวเข้าหาด้วยกำลังแรง, รวมกำลังพุ่งเข้าใส่” [27] ทั้งสองคำมีความหมายคล้ายกัน เมื่อรวมกันแล้วมีความหมายว่า “ถลาเข้าไปด้วยกำลังแรง, โจมเข้าไป” [27] ในด้านเสียง คำว่า “ถา” และ “โถม” มีเสียงพยัญชนะต้น /ท/ เหมือนกัน จึงกล่าวได้ว่าคำนี้เป็น “คำซ้อนเพื่อเสียง” ที่คล้องจองหรือสัมพันธ์กันทางความหมายด้วย

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว “คำซ้อน” อีก 25 คำ หรือร้อยละ 37.31 เป็น “คำซ้อน” ที่มีความสัมพันธ์กันทางความหมายเพียงอย่างเดียว ไม่ปรากฏลักษณะทางเสียงที่คล้องจองสัมพันธ์กัน ตัวอย่างคำซ้อนประเภทนี้ เช่นคำว่า “ถั่วขาม” ประกอบด้วยคำว่า “ถั่ว” ที่หมายถึง “ภาชนะก้นลึก มีรูปต่าง ๆ สำหรับใส่น้ำหรือของบริโภคเป็นต้น” กับคำว่า “ขาม” ที่หมายถึง “ภาชนะรูปกลม ๆ ชนิดหนึ่งสำหรับใส่อาหารเป็นต้น” [27] ทั้งสองคำมีความหมายคล้ายกันคือเป็นภาชนะ เมื่อนำมาซ้อนกันแล้วไม่มีเสียงที่สัมพันธ์กัน จึงนับเป็น “คำซ้อน” ที่เกิดจากการสร้างคำโดยมุ่งที่ความหมายของคำเพียงอย่างเดียว

อนึ่ง จากการวิเคราะห์ “คำซ้อน” ด้วยนิยามเกี่ยวกับ “คำซ้อนเพื่อเสียง” มีข้อค้นพบว่า ไม่ปรากฏ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ตามคำอธิบายที่มุ่งเฉพาะเรื่องเสียง คือ ช่วยเน้นเสียง เกิดความคล้องจอง ความไพเราะ ฟังรื่นหูขึ้น ดังที่มีคำอธิบายในแบบเรียนวิชาภาษาไทยกลุ่มที่ 3 ที่กล่าวไปตอนต้น

สรุปและการอภิปรายผล

“คำซ้อน” เป็นหัวข้อหนึ่งที่ปรากฏในแบบเรียนวิชาภาษาไทยซึ่งนักเรียนทุกคนต้องเรียน งานวิจัยเกี่ยวกับ “คำซ้อน” ที่ผ่านมามักมุ่งศึกษาด้านการสร้างคำหรือลักษณะของคำซ้อนที่ปรากฏในสมัยต่าง ๆ ขณะที่ตำราไวยากรณ์ตั้งแต่อดีตก็อธิบาย “คำซ้อน” แตกต่างกันไปก่อนที่จะกลายเป็นคำนิยามที่เป็นปัจจุบันและมีจุดเน้นที่ความสัมพันธ์ทางความหมายเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตแบบเรียนวิชาภาษาไทยของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ กลับพบว่า การอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ในแบบเรียนเหล่านั้นไม่ตรงกัน เนื้อหาที่ดูคลั่งกันมากที่สุดก็คือ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ซึ่งแบบเรียนวิชาภาษาไทยบางสำนักพิมพ์ได้อธิบายไว้ ขณะที่บางสำนักพิมพ์กลับไม่ปรากฏการอธิบายเรื่องดังกล่าว เป็นเหตุให้กลับมาทบทวนที่มาที่ไปของ “คำซ้อนเพื่อเสียง” และความสอดคล้องของเนื้อหาเรื่องดังกล่าวในแบบเรียนวิชาภาษาไทยทั้งหมด กับในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติที่นักเรียนทุกคนต้องเข้าสอบ

จากการทบทวนเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย พบว่า “คำซ้อนเพื่อเสียง” เคยปรากฏอยู่ในการอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ในช่วงหนึ่ง ทว่าปัจจุบัน การอธิบายไวยากรณ์ไทยโดยเฉพาะเรื่องการสร้างคำมุ่งอธิบายในแง่ความหมายเป็นหลัก และ “เสียง” ใน “คำซ้อนเพื่อเสียง” มิใช่ปัจจัยสำคัญของการอธิบายเรื่องการสร้างคำในเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทยในปัจจุบันอีกต่อไป ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ในแบบเรียนวิชาภาษาไทยส่วนใหญ่ กล่าวคือแบบเรียนวิชาภาษาไทยจำนวน 5 เล่มไม่ปรากฏการอธิบายเรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง” แล้ว ขณะที่แบบเรียนวิชาภาษาไทยซึ่งยังคงอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในแง่เสียงของคำโดยไม่เกี่ยวข้องกับความหมายมีเพียง 2 เล่ม อย่างไรก็ตาม แบบเรียนวิชาภาษาไทยจำนวน 3 เล่มได้อธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ทั้งในแง่ความหมายของคำที่สัมพันธ์กันและยังมีเสียงของคำใกล้เคียงกัน ทั้งหมดที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า แบบเรียนวิชาภาษาไทยในปัจจุบันอธิบายเรื่อง “คำซ้อน” ไม่สอดคล้องกับเอกสารทางวิชาการที่อธิบายไวยากรณ์ไทย เมื่อนำการอธิบายเรื่อง “คำซ้อนเพื่อเสียง” ที่ยังดำรงอยู่ในบางส่วนของ การอธิบายความรู้เรื่อง “คำซ้อน” มาพิจารณาแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยในฐานะที่เป็นแบบทดสอบความรู้ของนักเรียนระดับประเทศ โดยมุ่งเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่อง “คำซ้อน” พบว่า แบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทยไม่ปรากฏ “คำซ้อนเพื่อเสียง” ตามแนวทางการอธิบายดังกล่าวเลย ทว่า “คำซ้อน” ที่ปรากฏมากที่สุดกลับเป็น “คำซ้อน” ที่มีความสัมพันธ์กันทั้งในแง่ความหมายและแง่เสียงของคำด้วย โดยมีมากกว่าร้อยละ 60 ของ “คำซ้อน” ที่ปรากฏในแบบทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติวิชาภาษาไทย ลักษณะเช่นนี้แสดงถึงความไม่ลงรอยของความรู้เรื่อง “คำซ้อน” ที่ยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน และทำให้เกิดข้อคำถามเกี่ยวกับการเรียนการสอนเรื่อง “คำซ้อน” ว่าจะดำเนินต่อไปอย่างไรในอนาคต

หาก “คำซ้อนเพื่อเสียง” เป็นอรรถาธิบายของความรู้เรื่อง “คำซ้อน” ในแบบเรียนวิชาภาษาไทยว่าคือ “คำคู่” ก็จำเป็นต้องนิยามให้ชัดเจนไปอีกว่าเป็น “คำคู่” ที่สัมพันธ์กันทั้งในด้านความหมายและเสียง หรือสัมพันธ์กันเฉพาะเรื่องเสียง ใน

อีกด้านหนึ่ง “คำซ้อนเพื่อเสียง” อาจปรากฏในแบบเรียนวิชาภาษาไทยเป็นข้อสังเกตของ “คำซ้อน” จำนวนมากที่นอกจากจะเกิดจากการสร้างคำโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ทางความหมายแล้ว ยังทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะขึ้นอีกด้วย หาก “คำซ้อนเพื่อเสียง” ปรากฏในแบบเรียนวิชาภาษาไทยตามคำอธิบายในแนวทางที่สอง ก็ควรปรากฏให้ตรงกันในแบบเรียนทุกเล่ม และหากเป็นดังนั้นจริง การอธิบาย “คำซ้อนเพื่อเสียง” ในแนวทางแรกก็อาจไม่จำเป็นอีกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] สถาบันภาษาไทย. (2549). **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2: คำ การสร้างคำ และการยืมคำ**. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- [2] พระยาอุปกิตศิลปสาร. (2541). **หลักภาษาไทย : อักษรวิธี วลีวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- [3] พระยาอนุมานราชธน. (2513). **นิรุกติศาสตร์ภาค 2** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์กลางทหารราบ.
- [4] พระวรเวทย์พิสิฐ. (2502). **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท้องถิ่น.
- [5] บรรจบ พันธุเมธา. (2525). **ลักษณะภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- [6] เพียรศิริ วงศ์วิมานนท์. (2526). “ความหมายของคำประกอบ”, ใน **เอกสารการสอนวิชาภาษาไทย 3 : หน่วยที่ 7-15**, 325-337. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- [7] ช่อนกลิน พิเศษสกุลกิจ. (2489). **ภาษาจีนและภาษาไทยถิ่นเป็นประโยชน์เพียงใดในการค้นคว้าที่มาของคำในภาษาไทย**. มหามบัณฑิตนิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [8] ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2515). **การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา**. มหามบัณฑิตนิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [9] รัชฎาพรรณ เศรษฐวัฒน์. (2516). **คำซ้อนในภาษาไทย**. มหามบัณฑิตนิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [10] จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2530). **การสร้างคำในภาษาไทยสมัยสุโขทัย**. มหามบัณฑิตนิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [11] ราตรี ธีรवारช. (2534). **การศึกษาการซ้อนคำในภาษาไทย**. ดุษฎีบัณฑิตนิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [12] Cushing, J. N. (1881). **Shan and English Dictionary**. Rangoon: American Mission Press.
- [13] กาญจนา นาคสกุล. (2516). “แบบการเสริมสร้อยในภาษาไทยและภาษาเขมร”, ใน **กรองภาษาและวรรณกรรม**. 88-90. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์.
- [14] จานงค์ ทองประเสริฐ. (2511). “ลักษณะสำคัญของภาษาไทย”, ใน **วิชาภาษาไทย (ท.401-ท.402)**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- [15] กาญจนา นาคสกุล และคณะ. (2554). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- [16] นาวิณี หล้าประเสริฐ และคณะ. (2559). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน หลักภาษาและการใช้ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. กรุงเทพฯ : สถาบันคุณภาพวิชาการ.
- [17] ดวงพร หลิมรัตน์. (2558). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. กรุงเทพฯ : แม็คเอ็ดดูเคชั่น.
- [18] เสนีย์ วิลาวรรณ และคณะ. (2558). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- [19] ฟองจันทร์ สุขยิ่ง และคณะ. (2558). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- [20] ผกาศรี เย็นบุตร. (2558). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย 1 เล่ม 1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. กรุงเทพฯ : เอ็มพันธ์.
- [21] กาญจนา นาคสกุล และคณะ. (2556). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- [22] ฟองจันทร์ สุขยิ่ง และคณะ. (2559). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- [23] สวนิต ยมาภัย. (2554). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย หลักภาษาและการใช้ภาษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.

- [24] เพ็ญศรี จันทรวง และสุวคนธ์ จงตระกูล. (2555). **หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1**. กรุงเทพฯ : แม็ค.
- [25] ราตรี อันวารชร. (2540). “การศึกษาคำขยาคู่ในภาษาไทย”, ใน ราตรี อันวารชร (บรรณาธิการ). **กาญจนนาภา: รวมบทความวิชาการด้านภาษาและวรรณกรรมไทย**. 39-64. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- [26] สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2560). **ข้อสอบ O-NET**. กรุงเทพฯ : สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2560, จาก <http://www.niets.or.th/th/>.
- [27] ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.